

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ТЕМА 1. Гене́за міжнародно-правового регулювання збройних конфліктів та особливості сфери застосування	9
ТЕМА 2. Збройні конфлікти: поняття, ознаки, види та правове регулювання	23
ТЕМА 3. Правовий статус окремих категорій осіб під час збройних конфліктів	40
ТЕМА 4. Міжнародно-правове регулювання методів та засобів ведення військових дій	52
ТЕМА 5. Імплементация та адаптация норм збройних конфліктів	63
ТЕМА 6. Відповідальність за порушення норм міжнародного права збройних конфліктів	72
ТЕМА 7. Міжнародна та національна безпека. Окремі питання миробудування	84
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ	99
ЗАДАЧІ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ	112
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ	118
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ	124
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	125

ВСТУП

Право є найважливішим регулятором суспільних відносин у кожній державі. Необхідність ефективного міжнародного правопорядку визначається існуючими загрозами миру та безпеці та перешкодами для належної дипломатії та співробітництва. Міжнародно-правове регулювання збройних конфліктів є одним із найефективніших правових інструментів, що є у розпорядженні міжнародного співтовариства, для забезпечення безпеки, поваги та гідності людини та пом'якшення наслідків збройного конфлікту на основі гуманітарних міркувань. Розвиток економіки, політики, культури, засобів масової інформації та комунікацій, транспорту та інші об'єктивні процеси, особливо криза глобального потепління, поширення коронавірусної інфекції, терористична діяльність недержавних суб'єктів, розвиток автоматизованої зброї, потреби людини легалізація таких видів відносин, як міжнародні відносини у сфері озброєних конфліктів, у тому числі не пов'язаних із пануванням. Такі виклики та супутні наслідки впливають на ймовірність забезпечення належного ведення міжнародних відносин. Гуманітарні принципи є найбільш загальними принципами права збройних конфліктів та об'єднують усі положення у логічно структуровану систему норм, які застосовуються під час збройного конфлікту та тісно пов'язані з відповідними областями міжнародного права.

Міжнародна практика у сфері прав людини встановлює досить чіткі та абсолютні принципи, правові гарантії, які формують певні міжнародно-правові норми у сфері прав людини. Однак, незважаючи на існуючу правову основу, питання дотримання та забезпечення дотримання багатьох норм залишається відкритим. Тому як національним урядам, так і міжнародним організаціям необхідно зосередитись на ефективному застосуванні існуючих правових стандартів для захисту прав людини під час збройних конфліктів.

В умовах міжнародного громадянського суспільства та розвитку права міжнародного співтовариства на його потреби посилюються взаємозалежність та взаємовигідність міжнародно-правової науки та практики у всіх країнах світу. Відповідність національних законів міжнародно-правовим зобов'язанням у галузі права збройних конфліктів є важливим завданням національних інституцій у всіх країнах світу. В епоху глобальних перетворень, що відбуваються у всіх сферах суспільного та національного життя, вдосконалення законів та практики їх виконання є об'єктивною необхідністю. У цьому контексті питання поширення знань про міжнародне гуманітарне право стало актуальним для вітчизняної міжнародної судової практики. Вивчення та застосування єдиної загальновищаної системи права збройних конфліктів має вирішальне значення для подолання наслідків наявних конфліктів.

Навчальна дисципліна «Міжнародно-правове регулювання збройних конфліктів» складена відповідно до значення дисципліни за структурно-логічною схемою, передбаченою програмою підготовки фахівця за освітньо-професійним рівнем бакалавра зі спеціальності «Міжнародне право», і охоплює всі змістовні теми, передбачених освітньою програмою. Існує єдина система міжнародного гуманітарного права, у якій з урахуванням особливостей методу та характеру предмета правового регулювання визначається як мінімум дві складові: «Право Женеві» та «Право Гааги», які відіграють особливу роль в регулюванні збройних конфліктів.

Предметом курсу є міжнародне регулювання збройних конфліктів, що включає юридичні норми і принципи, які застосовуються під час збройних конфліктів та з метою подолання їх наслідків. Об'єктом курсу є встановлення механізму правового регулювання засобів і методів ведення війни, а також забезпечення захистом осіб, хто припинив брати участь у збройних діях та цивільних осіб.

Особлива увага приділяється навчально-методичним посібником «Міжнародно-правове регулювання збройних конфліктів» принципу вирішення спорів мирними засобами, питанню способи зміни державної території, міжнародним

гуманітарним організаціям у період збройних конфліктів, учасникам збройних конфліктів, питанню відповідальності за воєнні злочини, концепції перехідного правосуддя, забезпечення національної та міжнародної безпеки та окремим питанням миробудування.

Навчально-методичний посібник «Міжнародно-правове регулювання збройних конфліктів» знайомить фахівця за спеціальністю «Міжнародне право» за освітньо-професійним рівнем бакалавра із системою права збройних конфліктів, акцентує увагу на складних теоретичних і практичних питаннях кризових ситуацій, концентрує увагу на належному категоріальному апараті визначень, пов'язаному зі збройним конфліктом, допомагає зробити свій внесок на основі правильного тлумачення та застосування міжнародних нормативно-правових актів. Право збройних конфліктів загалом, та окремі його інститути зокрема, нині є надзвичайно необхідними в умовах збройного конфлікту на території України. Проте деякі правові інструменти регулювання збройних конфліктів перебувають у процесі постійного розвитку шляхом розробки нових міжнародних та національних правових ричагів впливу.

Основними завданнями вивчення дисципліни є набуття здобувачами вищої освіти теоретичних знань про міжнародне регулювання основ ведення збройних конфліктів, засвоєння здобувачами вищої освіти правових основ регулювання збройних конфліктів, особливостей сучасних збройних конфліктів та категоріального апарату певних інститутів (воєнного полону, захисту жертв війни та ін.); є формування у здобувачів вищої освіти системного уявлення про міжнародне гуманітарне право, вивчення становлення та концептуального обґрунтування міжнародного гуманітарного права, оволодіння знаннями про поняття збройних конфліктів, проведення співвідношення понять збройний конфлікт, війна та агресія, встановлення видів збройних конфліктів, а також формування у здобувачів вищої освіти понять про комбатанта, не комбатанта, цивільного населення, розгляд міжнародно-правового захисту жертв війни та вивчення міжнародно-правового статусу журналіста під час збройного конфлікту; набуття знань у сфері надання

гуманітарної допомоги зі сторони гуманітарних міжнародних організацій, Міжнародного Комітету Червоного Хреста.

Вивчення дисципліни має на меті формування у майбутніх фахівців вмінь та навичок, які необхідні для всеосяжного застосування норм міжнародно-правового регулювання збройних конфліктів з огляду на наявну ситуацію збройного конфлікту в Україні; оволодіти здатністю до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації та її систематизації, постановці мети та вибору шляхів її досягнення; оцінки сучасних правових подій у світлі міжнародного права, порівнювати міжнародну та національні правові системи; ідентифікувати правову проблему чи конфлікт з використанням знань у сфері права; захищати права та законні інтереси відповідно до процесуальних вимог різних юрисдикцій; працювати з міжнародно-правовими актами, поєднувати теорію та практику національного права, міжнародного права; надати правову оцінку поведінки чи діяльності індивідів і соціальних груп, ідентифікувати правову проблему чи конфлікт з використанням знань у сфері права. Здатність та готовність здобувачів вищої освіти розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері кризових ситуацій, охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення міжнародного правопорядку під час практичної роботи або в процесі навчання, що передбачають застосування правових доктрин та принципів, прогнозування, оптимізації та прийняття рішень.

Цей навчально-методичний посібник може бути використаний здобувачами вищої освіти спеціальності «Міжнародне право» для практичних занять та для самостійної роботи. З огляду на актуальність дисципліни навчально-методичний посібник розглядає основні теми, які пов'язані зі збройним конфліктом. Враховуючи загальну кількість годин лекцій та практичних занять, деякі теми можна залишити для самостійного дослідження. По кожній темі наведено перелік ключових питань, необхідних для розгляду на практичних заняттях, джерела, що рекомендуються, нормативно-правові акти, теми рефератів, та питання для самостійної роботи. Глибокому вивченню проблемних питань міжнародно-правового регулювання

збройних конфліктів, засвоєнню механізму взаємодії міжнародного гуманітарного та національного права, аналізу основоположних нормативно-правових актів, зокрема міжнародних договорів, сприятиме вирішення аналітичних завдань та практичних казусів, тестових завдань, які представлені відповідно у навчально-методичному посібнику. Дисципліна «Міжнародно-правове регулювання збройних конфліктів» також має своїм завданням підготовку здобувачів вищої освіти спеціальності «Міжнародне право» бакалаврів для вивчення у подальшому окремих дисциплін, пов'язаних тематикою міжнародного публічного права.

ТЕМА 1.

Гене́за міжнародно-правового регулювання збройних конфліктів та особливості сфери застосування

ЛЕКЦІЙНІ ПИТАННЯ

1. Основні принципи міжнародного права та збройні конфлікти.
2. Поняття та значення права мирного вирішення міжнародних спорів. Поняття «спір», «ситуація», «конфлікт» у сучасному міжнародному праві. Види міжнародних спорів.
3. Класифікація мирних засобів вирішення міжнародних спорів. Розділ VI Статуту ООН та стаття 33 Статуту ООН.
4. Гене́за формування норм (правил) міжнародно-правового регулювання збройних конфліктів. Відмова від війни як принцип міжнародних відносин. Пакт Бріана – Келлога.

Основні принципи міжнародного права та збройні конфлікти

У будь-якій державі найголовнішим та найважливішим регулятором суспільних відносин є право. Тому система юридичних норм, які регулюють ці відносини, закріплюючи певні права та обов'язки осіб й називається правом. Розвиток економіки, політики, культури, засобів масової інформації та комунікації, транспорту, інші об'єктивні процеси, зокрема розповсюдження COVID-19, настання гострих наслідків глобального потепління, терористична діяльність недержавних учасників міжнародних відносин та розробка автоматизованої зброї, яка не передбачає контролю з боку людини і т. д., вимагають правового оформлення такого типу відносин як міжнародні відносини. Подібні виклики та пов'язані з ними наслідками впливають на можливість реалізації міжнародних відносин. З огляду на те, що одним з основних і необхідних інструментів управління міжнародними відносинами виступає міжнародне право є необхідність в ефективному міжнародному правопорядку. Загрози миру та безпеці, неналежна дипломатія провокують виникнення збройних конфліктів, що вимагає від держав застосовувати

держави право на участь у вирішенні міжнародних проблем, які зачіпають їх інтереси. Міжнародне право і є тією системою юридичних норм, що регулюють міждержавні відносини з метою забезпечення миру і взаємовигідного співробітництва.

Міжнародне право являє собою сукупність правил поведінки учасників міжнародного спілкування, обов'язковість яких визнається ними добровільно, з метою попередження міжнародних конфліктів, забезпечення загального міжнародного співробітництва та дружніх відносин між ними. Міжнародне право – це самостійна система права, у склад якої входять юридично обов'язкові принципи та норми, що регулюють відносини між державами, а також іншими суб'єктами міжнародного права в цілях забезпечення мирного співіснування та міжнародної співпраці. Основні принципи міжнародного права це система основоположних норм, які регулюють відносини з іноземним елементом та визначає критерій правомірності міжнародних правотворчого і правозастосовчого процесів. Основні функції принципів міжнародного права полягають в зміцненні існуючої системи міжнародних відносин, сприяння становленню і розвитку системи міжнародного права, закріплення основних прав, обов'язків і законних інтересів суб'єктів міжнародного права, визначення основ їх взаємодії шляхом встановлення правових статусів, а також заповнення прогалин в міжнародному праві та розвиток міжнародної правосвідомості. Основні принципи є основою і системоутворюючим фактором міжнародної нормативної системи, і через це більша частина основних принципів володіють юридичною обов'язковістю на рівні норм *jus cogens*. Основний принцип міжнародного права може бути змінений чи скасований лише новим принципом. Формально основні принципи не підпорядковані один одному. Але фактично в процесі застосування, їм надається різне значення. Принцип незастосування сили, наприклад, є головним, при забезпеченні миру і безпеки.

Основні принципи міжнародного права функціонують лише у взаємодії. Вони мають комплексний характер, взаємно обумовлюють одне одного. Наприклад, у Декларації про принципи міжнародного права, які стосуються дружніх відносин

і співробітництва між державами у відповідності зі Статутом ООН, 1970 р., йдеться мова про наступне: «При тлумаченні і застосуванні викладені вище принципи є взаємозв'язаними та кожен із них слід аналізувати в контексті всіх інших принципів».

При визначенні основних принципів міжнародного права до уваги беруться три джерела, в яких держави прямо ставили за мету сформулювати основні принципи міжнародного права: Статут ООН, Декларація про принципи міжнародного права 1970 р. і Заключний акт Хельсінкі 1975 р.

Статут і Декларація називають лише сім принципів:

1) незастосування сили або загрози силою; 2) мирного вирішення міжнародних спорів; 3) невтручання; 4) співробітництва; 5) рівноправ'я і самовизначення народів; 6) суверенної рівності держав; 7) добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом.

Ще три – Принцип територіальної цілісності держав, Принцип непорушності державних кордонів та Принцип поваги прав та свобод людини – в Заключному акті НБСЄ 1975 р.

Отже, всі основні принципи сучасного міжнародного права є юридично обов'язковими і підлягають безумовному виконанню.

Поняття та значення права мирного вирішення міжнародних спорів. Поняття «спір», «ситуація», «конфлікт» у сучасному міжнародному праві

Право мирного вирішення міжнародних спорів – галузь міжнародного права, норми та принципи якої встановлюють процедури мирного вирішення спорів між суб'єктами міжнародного права.

Спори між суб'єктами міжнародного права вважаються невід'ємною частиною у міжнародних правовідносинах. Через те що повністю виключити спори з життя міжнародної спільноти неможливо, необхідним є докладання всіх зусиль для їх відвернення та справедливого вирішення. Це й визначає важливість цієї сфери, адже система міжнародних відносин не може нормально функціонувати без механізмів мирного вирішення спорів.

Правовою основою права мирного вирішення спорів слід вважати принцип мирного вирішення міжнародних спорів, який відповідно до п. 3 ст. 2 Статуту ООН означає: «держави вирішують свої міжнародні спори мирними засобами таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир та безпеку і справедливість». Ці положення вважаються категоричними та не допускають ніяких виключень. Вони є зворотньою стороною такої ж категоричної заборони звернення до війни у міжнародних відносинах. Спеціальним принципом даної галузі слід вважати принцип вільного вибору засобів мирного вирішення спорів. Згідно з Декларацією про принципи міжнародного права 1970 р., міжнародні спори вирішуються «згідно з принципом вільного вибору засобів мирного вирішення спорів».

Розроблені протягом століть практики міжнародного спілкування, засоби мирного вирішення спорів були вперше юридично закріплені в Гаазьких конвенціях про мирне вирішення міжнародних зіткнень 1899 та 1907 років. Саме ці акти передбачали існування наступних засобів: міжнародні слідчі комісії, добрі послуги та посередництво, а також міжнародний третейський суд. Статут Ліги Націй започаткував перший судовий орган, який мав назву Постійної палати міжнародного правосуддя. У Загальному акті про мирне вирішення спорів, який був ухвалений Лігою Націй у 1928 році, встановлювалася обов'язкова юрисдикцію Постійної палати міжнародного правосуддя у тому випадку, коли міжнародні спори неможливо було вирішити шляхом переговорів.

Основні тези щодо мирного врегулювання міжнародних спорів зафіксовано у п. 3 ст. 2 Статуту ООН та згодом включено до Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., Заключного Акту НБСЄ 1975 р., окремі положення було продубльовано також і в Манільській декларації про мирне вирішення міжнародних спорів 1982 р. Положення Статуту ООН, які стосуються мирного вирішення міжнародних спорів, поширюються не лише на держави-членів Організації Об'єднаних Націй, а й на держави, що не належать до неї. Отже, мирне врегулювання міжнародних спорів дійсно вважається